

ΝΤΕΝΙ ΓΚΕΤΖ

**Η ΜΕΤΡΗΣΗ
ΤΟΥ
ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΟΥ**

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Κ Ε Δ Ρ Ο Σ

Denis Guedj: *Η μέτρηση του μεσημβρινού*

Τίτλος πρωτοτύπου:

Denis Guedj: *La méridienne*

ISBN 978-960-04-5230-3

Μετάφραση: Ανδρέας Μιχαηλίδης

Υπεύθυνη Τμήματος Επιμέλειας-Διόρθωσης: Μαρία Σπανάκη

Επιμέλεια-Διόρθωση: Γιώργος Κασαπίδης

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη

© *Éditions Seghers, Paris, 1987*

Éditions Robert Laffont, Paris, 1997

© *Για την έκδοση στα ελληνικά, Εκδόσεις Κέδρος Α.Ε., 2021*

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.

Γ. Γενναδίου 3

Αθήνα 106 78

τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655

www.kedros.gr • www.facebook.com/kedros.gr

e-mail: books@kedros.gr

1.

24 Ιουνίου 1792. Ο Κεραμικός* έφερε ακόμα τα ίχνη της ανθρώπινης πλημμυρίδας που τον είχε πρόσφατα κατακλύσει· λαδόχαρτα, λάσπες, κουρέλια, ποδοπατημένα παρτέρια λουλουδιών... Μια ομάδα από κηπουρούς προσπαθούσε να εκτιμήσει τις ζημιές, αγνοώντας συνειδητά το νεαρό δέντρο που είχε φυτέψει τρεις μέρες πιο πριν μια αντιπροσωπεία από τα προάστια του Παρισιού, παρά την αντίθεση των φρουρών του βασιλιά. Ένα όμορφο δέντρο που θ' αντέξει τουλάχιστον μέχρι το τέλος του αιώνα, αν κάτι – κεραυνός, τσεκούρι, φωτιά ή παράσιτο – δεν έρθει να διακόψει την ανάπτυξή του. Καρφίτωμένη πάνω στον κορμό του ανέμιζε περήφανη η τρίχρωμη κονκάρδα**.

Στην άκρη μιας αλέας, μπροστά σ' ένα περίπτερο ήταν σταθμευμένες πλάτη με πλάτη δυο βαρυφορτωμένες μπερλίνες***, έτοι-

* Το ανάκτορο του Κεραμικού άρχισε να χτίζεται το 1564, την εποχή της Αικατερίνης των Μεδίκων, πάνω σε μια έκταση όπου παλιότερα λειτουργούσαν βιοτεχνίες παρασκευής τούβλων. Υπήρξε η κατοικία πολλών βασιλέων της Γαλλίας, μεταξύ άλλων και του Λουδοβίκου ΙΣΤ' μέχρι την εκθρόνισή του από τη Γαλλική Επανάσταση. Το ανάκτορο κάηκε το 1871, κατά τη διάρκεια της εξέγερσης της Κομμούνας του Παρισιού. (Σ.τ.Μ.)

** Μπλε-άσπρο-κόκκινο, τα χρώματα της Επανάστασης. (Σ.τ.Μ.)

*** Τετραθέσια ιππήλατη άμαξα. Το όνομά της προέρχεται από την πόλη του Βερολίνου όπου κατασκευάστηκε για πρώτη φορά γύρω στα 1660 για λογα-

μες να αναχωρήσουν. Με εξαίρεση το χρώμα – η μία ήταν πράσινη κι η άλλη χαλκόχρωμη – ήταν πανομοιότυπες. Είχαν κι οι δυο στο πίσω μέρος από ένα τεράστιο μπαούλο με παράξενο σχήμα. Γύρω από τις άμαξες ήταν συγκεντρωμένοι μερικοί άνθρωποι: Ο Λαβουαζιέ, διάσημος χημικός, ο Κοντορσέ, φιλόσοφος και βουλευτής στη Νομοθετική Συνέλευση και ο ιππότης Ντε λα Μπορντά, φυσικός. Ήταν ακόμα εκεί και μια γυναίκα με τα τρία της παιδιά.

Όλος αυτός ο κόσμος είχε έρθει να αποχαιρετήσει τους πολίτες Πιερ Μεσέν και Ζαν Μπατίστ Ντελάμπρ που ετοιμάζονταν να εγκαταλείψουν την πρωτεύουσα.

«Λοιπόν, Μεσέν, για σας ο Νότος και για μένα ο Βορράς», είπε ο δεύτερος.

«Έτσι αποφάσισε η Εθνοσυνέλευση», απάντησε ο πρώτος.

«Κι εγώ μένω στο Παρίσι», σχολίασε μελαγχολικά ο Λαβουαζιέ, δίνοντας στον καθένα τους από μια κασετίνα που περιείχε πιστωτικές επιστολές και νομίσματα, χρυσά και ασημένια. Ύστερα ήρθε η σειρά του Μπορντά να τους εγχειρίσει από ένα πορτοφόλι με άδειες κυκλοφορίας και συστατικές επιστολές υπογεγραμμένες από τον βασιλιά.

Η Τερέζ Μεσέν προσπαθούσε να κρύψει την ανησυχία της· στεκόταν παράμερα, αξιοπρεπής και σιωπηλή. Ωστόσο, όταν την πλησίασε ο Ντελάμπρ για να την αποχαιρετήσει, άφησε να της ξεφύγει ένα παράπονο: «Αχ, αν πηγαίνατε κι εσείς μαζί του!» Ο Κοντορσέ την πλησίασε για να την παρηγορήσει· της υποσχέθηκε ότι αφού θα διατηρούσε μόνιμη επικοινωνία με τους δυο ταξιδιώτες, θα της διαβίβαζε όλα τα νέα τους μόλις έφταναν.

Ο Μεσέν σκαρφάλωσε στη χαλκόχρωμη μπερλίνα κι ο Ντελάμπρ στην πράσινη· τα βλέμματά τους διασταυρώθηκαν, τα μά-

ριασμό του Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Α', εκλέκτορα του Βρανδεμβούργου. (Σ.τ.Μ.)

τια τους έλαμπαν. Ήταν άραγε ο ενθουσιασμός της αναχώρησης ή μήπως η ανάκλαση από τις φωτιές του Αϊ-Γιαννιού, που τις προηγούμενες νύχτες είχαν φωτίσει τα υψώματα της Μονμάρτρης; Χαιρετήθηκαν με το χέρι.

«Στο Ροντέζ! Στο Ροντέζ!»* φώναξαν μαζί.

Οι δυο μπερλίνες ξεκίνησαν ταυτόχρονα, κινούμενες προς αντίθετες κατευθύνσεις.

Για τον Λαβουαζιέ αυτή η μέρα ήταν μια επέτειος. Εννιά χρόνια πρωτότερα, ημέρα προς ημέρα, ήταν εγκατεστημένος όπως συνήθιζε στο εργαστήριό του στο Βασιλικό Οπλοστάσιο**. Εκείνο το πρωί, μέσα σ' έναν ερμητικά κλειστό κώδωνα, συνδυάζοντας σε αυστηρά υπολογισμένες αναλογίες ζωτικό αέρα*** και εύφλεκτο αέρα, είχε δημιουργήσει... νερό! Ήταν μόνο μερικές σταγόνες, είχαν όμως μια ιδανική καθαρότητα και στόλιζαν σαν

* Το Ροντέζ είναι μια μικρή πόλη στον νότο της Γαλλίας που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη μέτρηση του μεσημβρινού. Ο Μεσέν θα μετρούσε την απόσταση Ροντέζ-Βαρκελώνης και ο Ντελάμπρ την απόσταση Ροντέζ-Δουνκέρκης. Με την ολοκλήρωση της μέτρησης, οι δυο αστρονόμοι θα συναντιούνταν στο Ροντέζ για να παραβάλουν τις μετρήσεις τους και να καθορίσουν το μήκος του πρότυπου μέτρου. (Σ.τ.Μ.)

** Το Οπλοστάσιο δημιουργήθηκε κατά τον 14ο αιώνα στο κέντρο του Παρισιού και αρχικά λειτούργησε ως αποθήκη πυρομαχικών. Σταδιακά εξελίχθηκε σε χυτήριο για κανόνια και εργοστάσιο παραγωγής όπλων και πυρομαχικών. Το 1775 ο Λαβουαζιέ διορίστηκε διευθυντής της υπηρεσίας πυρομαχικών και από τη θέση του απέκτησε το δικαίωμα να έχει την κατοικία και το εργαστήριό του εκεί. Στα δεκαέξι περίπου χρόνια που η οικογένεια Λαβουαζιέ έζησε εκεί, το Οπλοστάσιο λειτούργησε ως πρότυπο ερευνητικό κέντρο (σ' εκείνο το εργαστήριο ανακαλύφθηκε το οξυγόνο) αλλά και, χάρη στις προσπάθειες και στην αφοσίωση της Μαρί-Αν Πιερέτ Πολζ, συζύγου και στενής συνεργάτιδας του Λαβουαζιέ, ως φιλολογικό-επιστημονικό σαλόνι όπου συγκεντρώνονταν οι διανοούμενοι της εποχής για να παρουσιάσουν και να συζητήσουν τα έργα τους. (Σ.τ.Μ.)

*** Air vital: οξυγόνο, air inflammable: υδρογόνο. (Σ.τ.Μ.)

διαμάντια τα γυάλινα τοιχώματα. Ήταν νερό, το νερό της κοσμογονίας!

Αέρια που παράγουν νερό! Το ένα από τα τέσσερα στοιχεία* πάνω στα οποία οι μύθοι των ανθρώπων είχαν βασίσει τη δομή του κόσμου δεν ήταν τελικά παρά ένα σύνθετο σώμα. Τέλος στις φαντασιώσεις περί πρώτων στοιχείων και περί αριστοκρατικών σωμάτων, ανώτερων από τα άλλα. Ήταν μια επανάσταση! Καθώς απομακρυνόταν από το ανάκτορο του Κεραμικού, ο Λαβουαζιέ, που δεν ξεχνούσε ότι ήταν ένας από τους πατέρες της Δημοκρατίας των αντικειμένων στην οποία όλα τα σώματα είχαν ίσα δικαιώματα, δεν μπόρεσε να μην αντιμετωπίσει με κάποια ανησυχία τη γέννηση της Δημοκρατίας των ανθρώπων.

Δίπλα του βάδιζε ο Κοντοροσέ, που ένιωθε την ανάποδη ακριβώς επιθυμία. Αυτός, ο φιλόσοφος, ο τελευταίος επιζών από τους Εγκυκλοπαιδιστές, ο πρόεδρος της Νομοθετικής Συνέλευσης, βιαζόταν να έρθει η εποχή της Δημοκρατίας αφού, όπως έλεγε, η απουσία ενός βασιλιά είναι προτιμότερη από την παρουσία του. Όσο για τον Μπορντά, παρ' όλο που ήταν οπαδός της μοναρχίας, είχε πολεμήσει στο πλευρό των Αμερικανών «εξεγερμένων», για να τους βοηθήσει να ελευθερωθούν από το στέμμα της Αγγλίας...

Οι τρεις άντρες δεν είχαν βρεθεί στην αυλή του Κεραμικού για να συζητήσουν σχετικά με τη διακυβέρνηση των ανθρώπων. Βρίσκονταν εκεί ως υπεύθυνοι μιας αποστολής που είχε ψηφιστεί από την Εθνοσυνέλευση και είχε εγκριθεί από τον βασιλιά. Γιατί λοιπόν η Τερέζ ανησυχούσε τόσο;

Δεν ήταν η πρώτη φορά που ο άντρας της έφευγε σε αποστολή. Όμως εδώ και τρία χρόνια είχαν συμβεί τόσα πολλά και σημαντικά! Εδώ, στον Κεραμικό, τόσο ο ένοικος όσο και το οίκημα είχαν

* Σύμφωνα με τον Εμπεδοκλή, τις απόψεις του οποίου υιοθέτησαν όλοι οι σοφοί της αρχαιότητας και του Μεσαίωνα, όλα τα σώματα αποτελούνται από τέσσερα στοιχεία: Αέρα, νερό, φωτιά και γη. (Σ.τ.Μ.)

αλλάξει όνομα. Το βορινό περίπτερο από Μαρσάν είχε μετονομαστεί Ελευθερία· το κεντρικό είχε ονομαστεί Ενότητα αντί για Φλορ, ενώ το νότιο λεγόταν τώρα Ισότητα· και στα τρία οικήματα κυμάτιζε μέρα νύχτα ένα ψηλό τρίχρωμο λάβαρο. Όσο για τον βασιλιά της Γαλλίας, ονομαζόταν τώρα «βασιλιάς των Γάλλων». Οι ίδιοι οι Γάλλοι ονομάζονταν τώρα πολίτες. Το παλιό έφιππο σώμα τήρησης της τάξης λεγόταν τώρα «Εθνική Χωροφυλακή». Πριν από μια εβδομάδα, εδώ, δυο βήματα πιο κάτω, είχαν ανάψει μια τεράστια φωτιά και είχαν κάψει τις «κουδουνίστρες της αριστοκρατίας»: αναρίθμητα πτυχία και διπλώματα δουκών, μαρκεσιών, υποκομήτων, εκκλησιαστικών λειτουργών κήκαν στη βάση του αγάλματος του Λουδοβίκου ΙΣΤ', που έμεινε ώρες ζωσμένο από τις φλόγες. Θεοπίστηκε ο φόρος επιτηδεύματος. Σ' όλη την επικράτεια δεν είχε κανείς δικαίωμα να κατέχει έστω και έναν δούλο. Ενώ η Σορβόνη ήταν κλειστή, η Κορσική άνοιξε τις πόρτες της στην ηπειρωτική Γαλλία. Η γέφυρα της Αβινιόν είχε γίνει γαλλική. Οι τοπικές διάλεκτοι και οι ντοπιολαλιές ήταν σε διωγμό αφού, όπως έλεγαν, εμπόδιζαν τους πολίτες να κατανοούν ο ένας τον άλλο.

Η ίδια κατηγορία που διατυπώθηκε για τις τοπικές διαλέκτους διατυπώθηκε και για την ποικιλία των μέτρων και των σταθμών*: τα καυσόξυλα πουλιόντουσαν με κορντ· τα ξυλοκάρβουνα με μπαν· το ορυκτό κάρβουνο με το καλάθι· η ώχρα με το βαρέλι· το ξύλο για κατασκευές με μαρκ ή με σολίβ. Τα φρούτα για το σιντρ**

* Όπως εξηγεί ο συγγραφέας, τα μέτρα και σταθμά που αναφέρονται είναι τοπικά και συνεπώς, κατά κανόνα, δεν έχουν αντίστοιχα στην ελληνική μετρολογία. Έτσι μέσα στο κείμενο επιλέξαμε να μεταγράψουμε απλώς τον γαλλικό όρο στα ελληνικά. Στο παράρτημα δίνονται αναλυτικές πληροφορίες για τις μονάδες που αναφέρονται εδώ. (Σ.τ.Μ.)

** Cidre: Οινοπνευματώδες ποτό χαμηλής περιεκτικότητας σε οινόπνευμα (μέχρι 10°) που παράγεται από ζύμωση φρούτων (κυρίως μήλων). (Σ.τ.Μ.)

με πουανσονέ· το αλάτι με μούνιτ, σετιέ, μινό, μπουασό, μεζιρέτ· ο ασβέστης πουλιόταν με πουανσον, τα μεταλλεύματα με ραζιέρ. Αγόραζες βρώμη με πικοτέν και γύψο με το σακί· προμηθεύσουν το κρασί με την πίντα, τη σοπίν, την καμούζ, τη ροκίγιε, το βαζάκι και την ντεμουαζέλ. Πουλούσες τη ρακή με την ποτέ, το στάρι με το μούνιτ και την εκιέλ. Τα υφάσματα, τα χαλιά και οι ταπισερί αγοράζονταν με τον τετραγωνικό πήχη· τα δάση και οι αγροί μετρούνταν με τετραγωνικά περς, τα αμπέλια με ντορέ. Το αρπιάν άξιζε δώδεκα ομέ και η ομέ μετρούσε την εργασία ενός άντρα σε μια μέρα. Το ίδιο και η εβρέ. Οι φαρμακοποιοί ζύγιζαν σε λίβρες, σε ουγγιές, σε δραχμές και σε σκριπίλ· η λίβρα είχε δώδεκα ουγγιές, η ουγγιά οκτώ δραχμές, η δραχμή τρία σκριπίλ και το σκριπίλ είκοσι γκρεν.

Τα μήκη μετρούνταν σε οργιές και πόδια του Περού· κάθε πόδι ισοδυναμούσε με ένα δάχτυλο, μια γραμμή και οκτώ στιγμές του ποδιού του Βασιλιά, το οποίο πόδι του βασιλιά μπορούσε να είναι αυτό του βασιλιά Φιλέταιρου της Περγάμου, ή του βασιλιά της Μακεδονίας, ή του βασιλιά της Πολωνίας. Μπορούσε ακόμα να είναι αυτό της Πάδοβας, του Πέζαρο και του Ουρμπίνο. Ήταν περίπου ίσο με το παλιό πόδι της Φρανς Κοντέ, του Μεν και του Περς, και το πόδι του Μπορντό για την τοπογραφία. Τέσσερα τέτοια πόδια ήταν περίπου όσο ο πήχης του Λαβάλ. Πέντε τέτοια ήταν ίσα με το εξάποδο των Ρωμαίων, που ήταν ίσο με το μπαστούνι της Τουλούζης και τη βέργα του Νορέ. Ήταν επίσης αυτή του Ροκούρ και η κορντ του Μασενούαρ στο Ντινουά. Στη Μασσαλία το μπαστούνι για τα σεντόνια ήταν κατά ένα δέκατο τέταρτο μακρύτερο από αυτό για το μετάξι. Τι σύγχυση! Επτακόσια με οκτακόσια διαφορετικά ονόματα.

«Δυο μέτρα και δύο σταθμά!» ήταν το σύμβολο της ανισότητας. Ανταποκρινόμενη στα αιτήματα που διατυπώθηκαν στα τετράδια παραπόνων του 1789, αλλά και στη Γενική Συνέλευση των

Τάξεων του 1576, που ζητούσαν σε όλη τη Γαλλία να μην υπάρχει παρά «ένας πήγης, ένα πόδι, μοναδικά σταθμά κι ένα μέτρο», η Επανάσταση αποφάσισε να ομογενοποιήσει τα πάντα. Θέσπισε ένα μοναδικό και ενιαίο σύστημα μέτρησης που διευκόλυνε τις ανταλλαγές και τη διαφάνεια των εμπορικών συναλλαγών.

Αφού εγκατέλειψε τον Κεραμικό και πέρασε χωρίς δυσκολία τις πύλες του Παρισιού, η χαλκόχρωμη μπερλίνα κατευθύνθηκε προς τον νότο, διασχίζοντας την ύπαιθρο. Στο πίσω μέρος της με τα παράθυρα ανοιχτά και τις κουρτίνες κατεβασμένες, ένα ελαφρό αεράκι αναζωογονούσε την ατμόσφαιρα. Άνετα καθισμένος, ο Μεσέν παρατηρούσε τον άντρα που καθόταν απέναντί του και που είχε κιάλας αποκοιμηθεί.

Ο Μεσέν, όπως άλλωστε και ο Ντελάμπρ, δεν ήταν μόνος σε αυτή την αποστολή. Είχαν ο καθένας τους από έναν βοηθό. Ο πολίτης Μπελέ συνόδευε τον Ντελάμπρ, ο Τρανσό τον Μεσέν.

Ο Τρανσό είχε τη φήμη ανθρώπου της πιάτσας, προικισμένου με μεγάλη φυσική αντοχή, πεισματάρη και ικανού. Είχε ζήσει για πολύ καιρό σε ορεινές περιοχές, κάτι που θα αποτελούσε πολύτιμη βοήθεια όταν θα χρειαζόταν να έρθουν αντιμέτωποι με τις καταλανικές βουνοκορφές, τους ορεινούς όγκους των Πυρηναίων, τα υψώματα των Κορμπιέρ και του Μαύρου Όρους. Ο Μεσέν κοίταξε τα κοντά χέρια του συνταξιδιώτη του που ακουμπούσαν ανάλαφρα στους μηρούς του και κατάλαβε ότι ήταν δυνατά και επιδέξια. Βλέποντάς τον να κοιμάται ήσυχος, διαισθάνθηκε ότι ο Τρανσό δεν ήταν άνθρωπος που άφηνε να τον επηρεάζουν οι ψυχολογικές διακυμάνσεις. Ήταν αυτό ακριβώς που χρειαζόταν. Η μπερλίνα διέσχισε τώρα ένα χωριό. Έριξε μια ματιά από το παράθυρο και παρατήρησε τα προβληματισμένα βλέμματα των χωρικών. Άραγε το παράξενο σχήμα της άμαξας ήταν αυτό που τραβούσε την προσοχή τους; Ο Μεσέν βολεύτηκε, στερέωσε το

μικρό αναδιπλούμενο τραπέζι, έβγαλε έναν χάρτη της Καταλονίας και άρχισε να τον μελετά.

Η άμαξα σταμάτησε τόσο απότομα, που ο Τρανσό πετάχτηκε από το κάθισμά του και προσγειώθηκε στο απέναντι κάθισμα, συνθλίβοντας στο πέρασμά του το μπράτσο του Μεσέν.

«Πολίτες, τις άδειες κυκλοφορίας σας».

Η διαταγή, δοσμένη από έναν αξιωματικό της Εθνοφρουράς που τους έκλεινε τον δρόμο, δεν σήκωνε αντιρρήσεις. Ο Μεσέν κοίταξε το σπασμένο τραπεζάκι, έτριψε το πονεμένο του χέρι, μάζεψε τον χάρτη και άρχισε μηχανικά να τον ισιώνει. Ο αξιωματικός επανέλαβε τη διαταγή του. Ζαλισμένος, ο Τρανσό προσπάθησε να σηκωθεί· από το άνοιγμα της πόρτας είδε την κάννη του όπλου να λαμποκοπά στον ήλιο: η άμαξα ήταν περικυκλωμένη. Ο Μεσέν παρέμεινε σιωπηλός όσο ο Τρανσό επιχειρούσε να εξηγήσει στον αξιωματικό τη φύση της αποστολής τους. Ο αξιωματικός άκουσε με ευγένεια, αλλά παρ' όλα αυτά διέταξε να ψάξουν την άμαξα. Ο Μεσέν, εχθρικός, έδειχνε αποφασισμένος να μη συνεργαστεί με τους ελεγκτές. Ο Τρανσό από την πλευρά του, κατανοώντας τη χρησιμότητα αυτών των ελέγχων, δεν έδειξε καθόλου εκνευρισμό: Δεν ήταν δεκάδες οι αριστοκράτες και οι ανώτεροι κληρικοί που εγκατέλειπαν κάθε μέρα τη χώρα, κουβαλώντας μαζί τους απέραντα πλούτη πέρα από τα σύνορα;

Η έρευνα δεν απέδωσε τίποτα. Ούτε όπλα, ούτε χρυσάφι, ούτε κοσμήματα, μόνο δυο πιστωτικές επιστολές με αποδέκτες Ισπανούς τραπεζίτες. Ήταν έτοιμοι να αφήσουν την άμαξα να φύγει όταν, στο πορτοφόλι που είχε πέσει κάτω από το κάθισμα, ένας φρουρός ανακάλυψε καμιά εικοσαριά σφραγισμένες επιστολές. Ο αξιωματικός θέλησε να τις ανοίξει, ο φρουρός διαφώνησε, επικαλούμενος μια απόφαση της Συντακτικής Εθνοσυνέλευσης που απαγόρευε να παραβιάζονται οι επίσημες σφραγίδες χωρίς

την παρουσία ενός εκλεγμένου δημοτικού άρχοντα. Ο αξιωματικός συμφώνησε και κίνησε για να καλέσει από το χωριό Εσόν, που ευτυχώς δεν ήταν μακριά, τον δημοτικό εισαγγελέα που ήταν ένα είδος δημάρχου.

Ο εισαγγελέας πήρε μια από τις επιστολές, την αποσφράγισε και, ύστερα από απαίτηση των φρουρών, ανέγνωσε το περιεχόμενό της υψηλοφώνως: «Ο Βασιλεύς συνιστά στις διοικητικές αρχές της Κρεζ τους κ. Μεσέν και Ντελάμπρ, αστρονόμους της Ακαδημίας των Επιστημών...»

«Και πού βρίσκεται αυτός ο Ντελάμπρ;» ρώτησε ο αξιωματικός. Ο Μεσέν παρέμεινε σιωπηλός, ενώ ο Τρανσό εξηγούσε ότι ο Ντελάμπρ κατευθυνόταν προς τη Δουνκέρκη την ίδια στιγμή που αυτοί βρίσκονταν καθ' οδόν προς τη Βαρκελώνη. Ο εισαγγελέας-διαχειριστής συνέχισε την ανάγνωση: «Λουδοβίκος, ελέω Θεού και επί τη βάσει του Συντάγματος, Βασιλεύς των Γάλλων: προς όλους, παρόντες και επερχόμενους, χαίρετε...»

Αφού η επιστολή ήταν υπογεγραμμένη από τον βασιλιά, η πλειονότητα των φρουρών ήταν σύμφωνη να επιτραπεί στην μπερλίνα να συνεχίσει τον δρόμο της· ωστόσο, κάποια φωνή υψώθηκε, παρατηρώντας ότι υπήρχαν ακόμη είκοσι επιστολές των οποίων αγνοούσαν το περιεχόμενο. Ο εισαγγελέας αποσφράγισε μια δεύτερη: απευθυνόταν στο διαμέρισμα της Αβείρόν· μια τρίτη στο Ταρν· μια τέταρτη στα Ανατολικά Πυρηναία. Το περιεχόμενο όλων των επιστολών ήταν πανομοιότυπο!

Οι επιστολές που είχαν αποσφραγισθεί ήταν απλωμένες πάνω σε ένα από τα κιβώτια που είχαν ξεφορτωθεί από την μπερλίνα· αυτές που παρέμεναν ακόμη σφραγισμένες ήταν αραδιασμένες πάνω σ' ένα δεύτερο κιβώτιο.

Ένας γελαδάρης που τα ζώα του βοσκούσαν σε κάποιο γειτονικό λιβάδι τούς πλησίασε. Σε λίγο ήρθε και μια ομάδα χωρικών που επέστρεφε από τους αγρούς· είχαν παρατήσει καρότσια και

αγροτικές άμαξες στην άκρη του δρόμου. Ένα σωρό οχήματα είχαν σταματήσει και οι οδηγοί τους είχαν σπεύσει να προστεθούν στο πλήθος των θεατών. Όλοι αυτοί παρακολουθούσαν με προσοχή την ανάγνωση, αναγνωρίζοντας κάθε φορά που τις άκουγαν τις φράσεις που περιέχονταν στις προηγούμενες επιστολές. Καθισμένος παράμερα, ο Μεσέν έμοιαζε να αδιαφορεί για τα τεκταινόμενα.

Είχαν ήδη διαβάσει έξι επιστολές· κάποιοι ήθελαν να τις ακούσουν όλες· έμεναν άλλες δεκαπέντε. Ξαφνικά, ο αστρονόμος σηκώθηκε. Διασπώντας τον κύκλο που είχαν σχηματίσει οι περίεργοι, ήρθε να σταθεί μπροστά στον εισαγγελέα-διαχειριστή, διαβεβαίωσε ότι όλες οι επιστολές ήταν πανομοιότυπες και πρότεινε μια διαδικασία για να ξεμπερδέψουν πιο γρήγορα. Ως έμπειρος μαθηματικός, ειδικός στη θεωρία των πιθανοτήτων, τους ζήτησε να διαλέξουν μια επιστολή στην τύχη: ή θα ήταν πανομοιότυπη με τις άλλες και τότε θα τους άφηναν να φύγουν, ή θα ήταν διαφορετική και τότε θα μπορούσαν να τους συλλάβουν επιτόπου. Το πλήθος συμφώνησε με την πρόταση, που θα του επέτρεπε να μάθει το αποτέλεσμα αυτής της ιστορίας χωρίς να περάσει όλη τη μέρα του εκεί πέρα.

Όλοι πλησίασαν, υποχρέωσαν τα παιδιά να σωπάσουν, επικράτησε απόλυτη σιγή. Ο Τρανσό στάθηκε δίπλα στον Μεσέν με την πλάτη στην μπερλίνα. Η κρίσιμη επιστολή βρισκόταν στα χέρια του εισαγγελέα, που την αποσφράγισε με αργές κινήσεις. Αφού τη διάβασε στα γρήγορα, χαμογέλασε. «Ο Βασιλεύς συνιστά κ.λπ.» Το πλήθος ξέσπασε σε χειροκροτήματα, ο Τρανσό έσφιξε φιλικά το μπράτσο του Μεσέν κι όλοι έσπευσαν να τον συγχαρούν.

«Η μεγαλύτερη γεωδαιτική μέτρηση όλων των εποχών, όπως τη χαρακτήρισε ο Μπορντά, αρχίζει άσχημα», γκρίνιαζε ο Μεσέν

ανεβαίνοντας στην μπερλίνα. Θαλασσοπόρος, φυσικός και εφευρέτης, ο Μπορντά μόλις είχε τελειοποιήσει ένα θαυμαστό εργαλείο: ένα δικάτοπτρο, που δύο από τα τρία αντίγραφα του ήταν τοποθετημένα στα μπαούλα του Μεσέν.

Πόσο θα διαρκούσε αυτή η αποστολή; Οι πιο αισιόδοξοι μιλούσαν για έναν χρόνο. Ο Μεσέν εκτίμησε ότι θα απαιτούνταν τουλάχιστον δύο. Στην πραγματικότητα, κανείς δεν ήξερε. Ούτε αυτοί που, στην Εθνοσυνέλευση, την είχαν εγκρίνει, ούτε αυτοί που, στην Ακαδημία, είχαν θέσει τις θεωρητικές της βάσεις, ούτε αυτοί που, στην Επιτροπή Μέτρων και Σταθμών, την είχαν σχεδιάσει. Στα έδρανα της Συντακτικής Εθνοσυνέλευσης και στη συνέχεια σε αυτά της Νομοθετικής, ο Μεσέν, τακτικός ακροατής, είχε ακούσει τους λόγους του Ταλεϋράνδου, του Κοντορσέ, του Πριέρ ντε λα Κοτ ντ' Ορ. Θυμήθηκε πώς είχε σφιχτεί η καρδιά του από τη συγκίνηση όταν, μπροστά στην ασφυκτικά γεμάτη αίθουσα της Εθνοσυνέλευσης, ο Κοντορσέ είχε αφιερώσει το εγχείρημα «ΣΕ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΛΑΟΥΣ, ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΠΟΧΕΣ». Αυτός, ο Κοντορσέ, ήταν μάνα στα τοιτάτα αλλά, Θεέ μου, ήταν τόσο κακός ρήτορας! Ο Μεσέν θυμόταν σχεδόν λέξη προς λέξη τα λόγια του: «Αυτό το εγχείρημα», είχε σπεύσει να διευκρινίσει, «που στοχεύει στη διεύρυνση των Φώτων και στην αδελφοσύνη των λαών, θα πρέπει να ασχοληθεί λιγότερο με την αναζήτηση του εύκολου και περισσότερο με την προσέγγιση της τελειότητας».

Ποιο ήταν όμως αυτό το εγχείρημα; Ούτε λίγο ούτε πολύ, η μέτρηση με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια του μήκους του μεσημβρινού, ανάμεσα στη Δουνκέρκη και στη Βαρκελώνη! Για να υλοποιήσουν αυτό το τεράστιο σχέδιο, είχαν επιλεγεί ο Μεσέν και ο Ντελάμπρ, δυο αστρονόμοι και μέλη της Ακαδημίας. Ο καθένας τους θα ξεκινούσε από ένα άκρο του τόξου και θα συναντιόντουσαν στο Ροντέζ.

Ενότητα στη γλώσσα, ενότητα στη διακυβέρνηση, ενότητα ενάντια στους εξωτερικούς και στους εσωτερικούς εχθρούς: εδώ και τρία χρόνια κυριαρχούσε η μονομανία της ενότητας, η απέχθεια για το αυθαίρετο, η αίσθηση της οικουμενικότητας.

Η μονάδα μετρήσεως είναι ποσότητα – είναι άλλωστε και ο λόγος ύπαρξής της – θέλοντας όμως να της προσδώσουν και «ποιότητα», την οραματίστηκαν οικουμενική, αιώνια, αναλλοίωτη. Ό,τι είναι απομονωμένο δεν συνδέεται με τίποτα, είναι αυθαίρετο, πιστευαν ότι δεν ήταν φτιαγμένο για να έχει διαρκή αποδοχή. Ως απόδειξη επικαλούνταν τη μακρά ιστορία των λαών.

Για να κάνουν την επιλογή της νέας μονάδας μέτρησης, αποφάσισαν να μην αποδεχθούν τίποτα που να μην είναι στενά συνδεδεμένο με αναλλοίωτα αντικείμενα, τίποτα που στους επερχόμενους καιρούς θα εξαρτιόταν από τους ανθρώπους ή τα γεγονότα. Ένα τέτοιο σύστημα, που να μην ανήκει αποκλειστικά σε κανένα έθνος, μπορούσαν να ελπίζουν ότι θα το υιοθετούσαν όλα. Ποιος όμως, πέρα από τη Φύση, διαθέτει αυτά τα χαρακτηριστικά; Και μέσα στη Φύση, ποιος, πέρα από την ίδια τη γήινη σφαίρα, μπορεί να είναι καλύτερος εγγυητής της αναλλοιότητας, της οικουμενικότητας, της αιωνιότητας;

Όλα ήταν έτοιμα: η εποχή, οι άνθρωποι, οι θεσμοί, τα τεχνικά μέσα. Ήρθε λοιπόν η επίσημη στιγμή του ορισμού. Διακήρυξαν ότι η νέα μονάδα μετρήσεως του μήκους θα ήταν ένα τμήμα της γήινης σφαίρας: «το ένα τεσσαρακοντάκις εκατομμυριοστό ενός γήινου μεσημβρινού»!

Ο Μεσέν προσπάθησε να χαλαρώσει. Άπλωσε τα πόδια. Αυτή η μπερλίνα ήταν πολύ άνετη! Ο ίδιος ο Μπορντά είχε μελετήσει τις βελτιώσεις της. Ένα αριστούργημα ευρηματικότητας. Στο πάτωμά της ήταν δυνατόν να στερεωθεί ένα συναρμολογούμενο τραπέζι που, εφοδιασμένο με τις επεκτάσεις του, αποτελούσε

έναν ολοκληρωμένο χώρο εργασίας. Κατάλληλα παραγεμισμένοι, οι πάγκοι μπορούσαν να μετατραπούν σε κρεβάτι δύο ατόμων. Στα ξύλινα τοιχώματα ήταν σκαμμένες διάφορες υποδοχές, όπου ήταν φυλαγμένα ένα ταξιδιωτικό θερμόμετρο, ένα εκκρεμές που έδειχνε και τα δευτερόλεπτα κι ένα δεύτερο εφοδιασμένο με ξυπνητήρι, δυο υγρόμετρα τρίχας, δυο βαρόμετρα, μια πυξίδα, ένα μικρό αλφάδι και δυο τηλεσκόπια τσέπης μέσα στη σαγρέ δερμάτινη θήκη τους. Στο ταβάνι υπήρχε μια κοιλότητα γεμάτη χάρτες. Ο Μπορντά είχε σχεδιάσει πολλά ακόμα έξυπνα αξεσουάρ, αλλά ο Λαβουαζιέ, ο ταμίας της Ακαδημίας, είχε βάλει φρένο στα έξοδα.

Η μπερλίνα είχε αναπτύξει ταχύτητα. Είχαν αφήσει πια πολύ πίσω τους την Εσόν. Καθισμένος δίπλα στον αμαξά, πάνω από τα καπούλια των αλόγων που γυάλιζαν από τον ιδρώτα, ο Τρανσό θαύμαζε τον άψογο μηχανισμό που τον οδηγούσε προς την Ισπανία. Ζεμένο τοξωτά, το άλογο που οδηγούσε κάλπαζε μες στο σκοτάδι που είχε αρχίσει να πέφτει· τ' άλλα δύο άλογα, ζεμένα στον ρυμό, ακολουθούσαν στα τυφλά. Ο αμαξάς λαγοκοιμόταν, κρατώντας χαλαρά στα χέρια του τα τραχιά χαλινάρια.

Ο Τρανσό είχε σαστίσει με τη συμπεριφορά του Μεσέν: αρχικά τον είχε εκνευρίσει η έλλειψη αντιδράσεών του, στη συνέχεια τον είχε εξοργίσει η παραίτησή του και τέλος τον είχε γοητεύσει η ξαφνική ενεργητικότητά του και ο επιδέξιος τρόπος με τον οποίο είχε καταφέρει να ξεμπλέξουν. Ο Μεσέν είχε τη φήμη εσωστρεφούς ατόμου. Όπως και τα δυο άλογα που ήταν ζεμένα στον ίδιο ρυμό, ήταν καταδικασμένοι να συντονίζονται τα βήματά τους. Για μήνες, ίσως και για χρόνια, θα έπρεπε να τα μοιράζονται όλα, το ίδιο πρόγραμμα, τα ίδια γεύματα, την ίδια μπερλίνα, συχνά και το ίδιο δωμάτιο. Σαν να ήταν παντρεμένοι! Η ιδέα τον έκανε να χαμογελάσει. Ο γάμος ήταν τουλάχιστον συναινετικός, παραδέχθηκε.

Τι ήταν αυτό που έπνιγε ο αέρας; Μήπως ήταν η φωνή του Μεσέν; Ο Τρανσό κοίταξε προς τα πίσω: κρεμασμένος από το παράθυρο, ο αστρονόμος ξελαρυγγιαζόταν, χωρίς κανέναν να καταλαβαίνει τι έλεγε. Η άμαξα έκοψε ταχύτητα και ο Τρανσό πήδηξε στο έδαφος. Χωρίς ν' ανοίξει την πόρτα, ο Μεσέν διέταξε να στρίψουν.

«Επιστρέφουμε στο Παρίσι! Να μας σταματούν, να μας ελέγχουν, να μας ψάχνουν ανά πάσα στιγμή! Λες και δεν μας έφταναν τα φυσικά εμπόδια! Αποφάσισα να ματαιώσω την αποστολή».

«Μα αυτό είναι αδύνατον!» ψέλλισε ο Τρανσό. «Ο Ντελάμπρ έχει ήδη ξεκινήσει. Αυτός θα συνεχίσει», πέταξε σ' έναν τόνο ηθελημένα προκλητικό, «άλλωστε, ο πλοίαρχος Γκονζάλες μας περιμένει στα σύνορα με την Ισπανία. Ποτέ πια δεν θα αποτολμήσει κανείς μια τέτοια αποστολή. Αν τη ματαιώσετε, την καταδικάζετε».

«Είναι ήδη καταδικασμένη. Είδατε τι έγινε, είδατε πώς μας φέρθηκαν;»

«Απλώς μας έλεγξαν και μας καθυστέρησαν μερικές ώρες, μπορούσαμε ωστόσο να ξαναφύγουμε».

«Ευτυχώς! Είμαι αστρονόμος, κύριε Τρανσό, έχω ανάγκη από ηρεμία και ασφάλεια για να εργαστώ».

Ο Μεσέν ηρέμησε. Συνέχισε ωστόσο μουρμουρίζοντας μερικές ακόμα λέξεις, που απευθύνονταν περισσότερο στον εαυτό του παρά στον βοηθό του. «Δεν θα τα καταφέρουμε παρά μόνο αν μπορούσαμε να βασιστούμε στη βοήθεια των δημάρχων, τον χωροφυλάκων και του πληθυσμού. Θα πρέπει να βρίσκουμε παντού ξυλουργούς, ξυλεία, μεταφορείς, ζώα... Όχι, όχι, είναι αδύνατον· πρέπει να αναβάλουμε το εγχείρημα για αργότερα».

«Μα δεν καταλαβαίνετε», ξέσπασε ο Τρανσό, προφέροντας μια μια τις λέξεις σαν σφυριές. «Οι καιροί δεν πρόκειται να γίνουν πιο ήρεμοι! Δεν πρόκειται ούτε για στάση ούτε για αγροτική εξέ-

γερση. Πρόκειται για επανάσταση! Αν επιστρέψουμε στο Παρίσι, θα είναι σαν να αποκλείουμε μια νέα αναχώρησή μας πριν περάσουν χρόνια».

Είχε σχεδόν σκοτεινιάσει. Ο επόμενος σταθμός βρισκόταν λεύγες μακριά, αλλά η χαλκόχρωμη μπερλίνα δεν είχε ακόμη κινηθεί. Ο αμαξάς, καθισμένος στο χορτάρι με την πίπα του στο στόμα, περίμενε να πάρει ο Μεσέν την απόφασή του: προς τον βορρά και την επιστροφή στο Παρίσι ή προς τον νότο; Σηκώθηκε.

«Δεν θέλω να είμαι αδιάκριτος», είπε στον αστρονόμο, «ούτε και να ανακατευτώ σε πράγματα που δεν με αφορούν, αλλά νομίζω ότι έχει δίκιο. Αυτά που συμβαίνουν δεν πρόκειται να σταματήσουν αύριο, μεθαύριο· πιστέψτε με, ευτυχώς που είναι έτσι».

Ο αστρονόμος ανέβηκε στην μπερλίνα και φώναξε τον Τρανσό που πηγαινοερχόταν πάνω κάτω για να ηρεμήσει.

«Λοιπόν, τι κάνουμε;» ρώτησε ο αμαξάς.

Ο Μεσέν έδειξε με το δάχτυλο προς τον νότο. «Πάμε στην Καταλονία», είπε.

Η μπερλίνα μπήκε αμέσως σε κίνηση. Ο Μεσέν ορκίστηκε να μην επιστρέψει στο Παρίσι πριν ολοκληρώσει τη μέτρηση του μεσημβρινού.

Μονταρζίς, Μπουρζ, Μοντλιόν, Μπριβ, Ροντέζ, Αλμπί, Καστρ, Καρκασόν και τέλος Περπιγιάν. Η μπερλίνα δεν ελέγχθηκε ούτε μια φορά. Ύστερα έφτασαν στα Πυρηναία και στα σύνορα, που τα πέρασαν ακριβώς μια εβδομάδα μετά το περιστατικό της Εσόν. Εκεί τους περίμενε ο πλοίαρχος Γκονζάλες.

Αστρονόμος, ναυτικός στην υπηρεσία της Αυτού Μεγαλειότητας του Καρόλου Δ', βασιλέως της Ισπανίας, ο Γκονζάλες είχε επιφορτιστεί με το καθήκον να συνοδέψει τους ξένους σοφούς σ' όλη τη διάρκεια της παραμονής τους στο ισπανικό έδαφος.

Επιτήρηση δυο ξένων – που επιπλέον ήταν και Γάλλοι – αλλά ταυτόχρονα συμμετοχή σε μια επιστημονική αποστολή στην οποία η Ισπανία είχε κληθεί να συμμετάσχει και από την οποία προσδοκούσε να αποκομίσει ορισμένα οφέλη.